

Xəzin əvvəlləri Azərbaycan ədəbiyyatı üçün zəngin və mürəkkəb dövrlərdən biridir. Tarixi şəraitin mürəkkəbliyi və çətinliyi Azərbaycan ziyanlarının milli mədəniyyəti inkişaf etdirmək əzminə daha da qüvvətləndirirdi. Dövrün ən maraqlı mətbə orqanı isə «Molla Nəsrəddin» jurnalı idi.

Həftədə bir dəfə Azərbaycan dilində çıxan bu jurnal bütün müsəlman dünyasında və Yaxın Şərqdə rəngli və şəkilli yeganə satirik nəşr idi. Hər nömrəsi 8 səhifədən ibarət olan jurnalda ictimai bələaların tənqidinə və ifşasına, rəngli karikaturalara geniş yer verilirdi. Jurnal ərsəyə gətirenler cəmiyyətdəki kəsirləri açıb göstərməklə, xalqın ictimai-siyasi şürunu inkişaf etdirmək, onu dünənin ən qabaqcıl və mədəni xalqları cərgəsinə qatmaq isteyirdilər.

«Molla Nəsrəddin» jurnalı 25 il erzində müyyəyen fasilələrlə Tiflisdə, Təbrizdə və Bakıda nəşr olunub. Onun Tiflis dövrü 1906-1918-ci illeri, Təbriz dövrü 1921-ci ili, Bakı dövrü isə 1922-1931-ci illeri əhatə edib. Jurnalın ilk nömrəsi 1906-ci il aprelin 7-də Tiflisdə "Qeyrət" mətbəəsində çıxıb. Onun təsisçisi, Mirzə Cəlil adı ilə tanınan istedadlı yazıçı və gözəl publisist Cəlil Məmmədquluzadə, bu hadisənin ehəmiyyətini qiymətləndirərək yazdı ki, «Molla Nəsrəddin» jurnalını təbietin özü yaratdı. C. Məmmədquluzadə jurnalın ilk nömrəsinin işq üzü görməsi münasibəti ilə Rusyanın bir çox yerlərində təbrik məktubları, teleqramlar aldı. Redaktor bu təbriklərə aprelin 12-də "Na povo-rote" qəzeti, aprelin 14-də isə "Kaspi" qəzeti vasitəsi ilə təşəkkürlerini bildirdi.

Jurnalın birinci nömrəsi 1.000 nüsxə tirajla çap olunub yayıldan sonra az müddətə "Molla Nəsrəddin" populyarlaşdı. "Irşad" qəzetinin 16 aprel 1906-ci il sayında Əhməd bəy Ağaoglu bu bərədə yazdı: "Baxın "Molla Nəsrəddin"ə. Bu cəridə nə gözəl cəridədir. Nə qədər ağıl, zəka, məharət və zövq göstərir. Nəininki biz müsəlmanlar, bəlkə ən mədəni, ən mütərəqqi tayfalar belə cəridələri ilə fəxr edirlər".

Jurnalın birinci nömrəsinin üz qabığında verilən şəkildə möhkəm yuxuya getmiş bir dəstə müsəlman təsvir olunur. Şərqiñ müdrik ağsaqqalı Molla Nəsrəddin yatanların yanında durub onları oyatmaq istəyir. Bu karikaturu Tiflisdə yaşayan alman rəssamı Oskar Şmerling çəkmişdi. İkinci səhifəsi "Sizi deyib gelmişəm" məqaləsi ilə açılır. Sonrakı səhifələrində satirik xəbərlər, teleqramlar, atalar sözleri, "Dələk" həkayesi, "Lisan belası" felyetonu və dörd karikatura çap olunub. "Sizi deyib gelmişəm" məqaləsi bu sözlərə başlayır: "Sizi deyib gelmişəm, ey mənim müsəlman qardaşlarım! O kəsləri deyib gelmişəm ki, mənim səhbətimi xoşlamayıb, bəzi bəhənelerlə məndən qacış gedirlər, məsələn, fala baxdırmağa, it böğüşdurmağa, dərvish nağılinə qulaq asmağa, hamamda yatmağa və qeyri bu növ vacib əməllərə. Çünkü hükmələr buyurublar: "Sözünü o kəslərə de ki, səne qulaq vermirlər".

O dövrün feodal-patriarxal mühitində meydən oxuyan bu sözlər, xalqın oyanışını istəməyən qüvvələri narahat etməye başladı. Jurnalda zahirən ciddi təsir bağışlayan teleqramlar, atalar sözleri, hesab məsələləri də kinayeli ruhda - gah satirik, gah humoristik təxəllüs - təqdim edilirdi. Buna görə də, jurnal elə birinci nömrəsində hücumlara məruz qaldı, bezen bu səbəbdən, bezen də maddi səbəblərə görə dəfələrlə öz fəaliyyətini dayandırmalı oldu.

Müsəlman Şərqiñin mətbuat tarixində Azərbaycan dilində ilk satirik jurnalın ehəmiyyəti ölçüyəgelməzdirdi. Zaman keçir, ancaq "Molla Nəsrəddin" jurnalı ehəmiyyətini və aktuallığını bütün dövrlər üçün qoruyub saxlayır.

"Müzakirə" mizdə iştirak edən ədəbiyyatçılar Mirzə Cəlil dühləsinin və "Molla Nəsrəddin" in aktuallığının ölçüyegəlməz olduğunu bildirirlər.

Təbiətin özünün yaratdığı jurnal

Və ya sadəlikdə dahiliyin nümunəsi

AKTUALİĞİNİ QORUYAN JURNAL

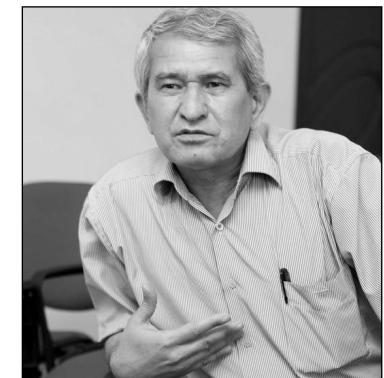
Ədəbiyyatşunas alim Bədirxan Əhmədovun fikrincə, XX yüzilliyin ən böyük ədəbi hadisələrindən biri "Molla Nəsrəddin" jurnalının dərc edilməsidir: "Jurnalın yaranması ədəbi, ictimai fikirdə bir firtına effekti yaratdı və satirik publisistika ənənəsini qoysdu. Bu jurnal və ədəbi mühit həm de M.Ə. Sabir fenomenini üzə çıxardı. "Molla Nəsrəddin" jurnalının tekçə tarix üçün deyil, bu gün üçün de ehəmiyyəti böyükdür. Bu gün Azərbaycan mətbuatında ən çox çatışmayan cəhət tənqidin olmamasıdır. Zaman-zaman indiki dövrde tənqidin yoxa çıxmazı barədə şikayətlər eşidir. Əslində "Molla Nəsrəddin" jurnalı elə buna görə də aktuallığını qoruyub saxlayır. Elə bir çağdaş problem yoxdur ki, "Molla Nəsrəddin" də bu və ya digər dərəcədə ifadə olunmasın". Alimin fikrincə, bir neçə səbəbdən jurnalın ehəmiyyəti var: həyatda və cəmiyyətdəki nöşənlərini görmək, üzə çıxarmaq və satirə neşteri ilə tənqid etmək; xalqa, topluma özüne kənardan baxmayı təmin etmək; satirik bədii düşüncənin hüdüdlərini genişləndirmək; dövrün mahiyyətini və xarakterini açmaq; yeni Şeyx Nəsrullahları, siyasi dəllalları üzə çıxarmaq; erməni faşizminin iç üzünü açmaq; zülmət qaranlıqlara işq tutmaq; sənet əlləməçilərinə, "Şeir bülbülləri"ne yerini göstərmək; Qarabağ məsələsində beynəlxalq güclərin ikili standartlarını ifşa etmək; bir sözlə, həyatın bütün sahələrində, ictimai fikirdəki, düşüncədəki boşluqları doldurmaq və s. baxımından ehəmiyyətlidir. Ancaq bunular yanaşı, həm də gərek Cəlil Məmmədquluzadə -Molla Nəsrəddin və onun vicdanlı qələm yoldaşları olsun".

MİRZƏ CƏLİLİN QUĐRƏTİ
Yazıçı-publisist Nəriman Əbdül-rehmanlı hesab edir ki, elə milli dəyərlər var ki, onlara hörmətə yanaşmaq, mövcud olduğu zamanın prizmasından baxmaq, dəyişən dünənin tələblərini həmin dəyərlərə şamil eləməmek lazımdır: "Məndən ötrü bir çox klassiklərimiz, ədəbi abidələrimiz, o cümlədən də Mirzə Cəlil və "Molla Nəsrəddin" jurnalı belə dəyərlərdəndir. Otən əzin əvvəllərində nəşr olunmuş

"Molla Nəsrəddin" zəmanəsinin güzgüsü idi, hər şeyi olduğu kimi, amma kəskin terzdə əks etdirirdi. Bu gün jurnalda yazılı oxuyan konkretnı məqamların vaxtı ölüyünnü hiss etən də, bütövlükdə, tənqid hədəflərinin indi də, təbii ki, dəyişmiş, modernleşmiş şəkildə qaldığını görürük. Deməli, Mirzə Cəlilin qüdrəti də elə bundadır".

SADƏLİKDƏ DAHİLİYİN NÜMUNƏSİ

Tənqidçi Əsəd Cahangir hesab edir ki, "Molla Nəsrəddin" jurnalı Azərbaycan tarixində özəl mövqeyə, tekrarsız rola malik olub. Həmçinin ictimai-siyasi məsələləri əks etdirme, həm də öz strafına istedadlı şair və yazıçıları, qələm adamlarını yiğib yeni bir ədəbi məktəb, yeni bir axın və cərəyan yaratmaq baxımından ehəmiyyətli olub: "Bu jurnal yaradıldığı vaxtdan etibarən beynəlxalq xarakter daşıyıb. Məsələn, jurnalın Türkiyədə, İranda ofisləri olub. Bu gün də "Molla Nəsrəddin" məcmüsəsinin ömri qalmadı. Bu məcmüsə hər bir jurnalist və qələm adamina ictimai həyatdan mədəni və siyasi həyata ayıq nəzərlə baxmağın və obyektiv dəyər verməyin ən gözəl örnəyi sayıla bilər. Mirzə Cəlilin məşhur bir sözü var: «Qələmin vəzifəsi həqiqəti yazmaqdır, bu gerek ola hər qələm sahibinin amali». Mənə elə gelir ki, bu sözler bugünkü qələm adamlarının her birinin kredosuna, amalına çevrilə bilər". Tənqidçi hesab edir ki, jurnalistlərimiz "Molla Nəsrəddin" məcmüsəsindən cəsarəti, obyektiviliyi, ictimai-siyasi, əxlaqi, mənəvi və mədəni hadisələrə dərhal və operativ reaksiya verməyi örnək götürə bilərlər. Bundan eləvə, öz yazı üslubu etibarilə məcmüsə bir örnək ola bilər: "Çünki orada ən mürəkkəb məsələlər haqqında ən sadə və hamının başa düşəcəyi bir dillə yazılar gedirdi. Ümumiyyətlə, "Molla Nəsrəddin" məcmüsəsi xalq qəhrəmanı Molla Nəsrəddin kimi sadəlikdə dahiliyin nümunəsi idi. Bu nöqtəyinənərdən də məcmüsə bu gün də aktuallı". Bu gün çağdaş mediamızda "Molla Nəsrəddin" tipli jurnalların olmasına gəlincə, tənqidçi hesab edir ki, sovet hakimiyyəti dövründə bizim "Kirpi" jurnalımız olub: "Əslində o jurnal "Molla Nəsrəddin" ənənəsini

müyyəten mənada davam etdirirdi. Sovet hakimiyyəti devriləndən sonra da uzun müddət çap olundu. O cümlədən, satirik qəzətlər də dərc olunurdu. Görünür ki, bu gün Mirzə Cəlil, Sabir olmaq, "Molla Nəsrəddin" dərc etmək o qədər də asan məsələ deyil. Çünkü bu gün bizdə senzura yoxdur, söz azadlığı var, demokratik, açıq cəmiyyətdə yaşayırıq. Sadəcə olaraq, görünür, həm də bu missiyani öz üzərinə götürən qələm adamlarına ehtiyac var".

Teranə Məherremova